

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ–ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας ΔΑΜΕΕΠ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ–ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος–Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ–ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Ιωάννης Εβρενόπουλος, Δρ Αρχαιολόγος Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος, Σπήλιος Πίστας

► ευχαριστίες

Στέλλα Βασιλειάδου, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Πέλλη Μάστορα, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Κωνσταντίνος Ράπτης, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Σταυρούλα Τζεβρένη, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

ISBN XXX-XXX-XXX-X

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ).

Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright
©UNESCO, ©Wikimediacommons,
© OUR PLACE The World Heritage Collection

Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα Προέλευση εικόνων.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

Η δράση «Ελλάδα και UNESCO: Παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη χώρων και μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς στην ελληνική επικράτεια», υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης

ΜΝΗΜΕΙΟ
UNESCO

6

Δέκα βήματα μέχρι...

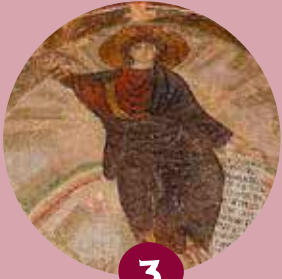
**Η πόλη ήταν ξακουστή
για τα ισχυρά της τείχη.**

Τα θαλάσσια τείχη της είχαν θεμελιωθεί
πάνω σε ξύλινους πασσάλους, σφηνωμέ-
νους στα αμμώδη εδάφη της ακτής.

**Η πόλη διέθετε πολλές εκκλησίες.
Οι περισσότερες σωζόμενες έχουν
μνημειώδεις διαστάσεις, προσεγγμένη
κατασκευή και περίτεχνη διακόσμηση.**

...τη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη

3

Ένα περίφημο ψηφιδωτό του 5ου ή 6ου αιώνα στη Μονή Λατόμου καλύφθηκε την περίοδο της εικονομαχίας με δέρμα βοδιού, ασβέστη και πλίνθους.

Το ψηφιδωτό αυτό βρίσκεται στην ασίδα του Ιερού Βήματος του καθολικού (σύγχρονος ναός Οσίου Δαβίδ).

5

Από τις 180 μεγάλες και μικρές μονές που μνημονεύονται με τα ονόματά τους κατά τον 11ο αι., μόνο 25 διατηρούνταν πριν την άλωση από τους Οθωμανούς.

Από αυτά σήμερα λειτουργεί μόνο η Μονή Βλατάδων του 14ου αι.

Μητροπολιτικό ναό της πόλης μέχρι το 1524 αποτελούσε η Αγία Σοφία, ένα από τα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία του 8ου αιώνα.

Τα εξαιρετικά ψηφιδωτά στους τοίχους της ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους.

9

Πολιούχος της πόλης είναι ο άγιος Δημήτριος. Ο ναός του αναγέρθηκε στη θέση που, κατά την παράδοση και την αρχαιολογική έρευνα, ετάφη ο άγιος.

4

Οι περισσότερες εκκλησίες στην πόλη μετατράπηκαν σε τζαμιά, μετά την κατάκτηση από τους Οθωμανούς το 1430.

6

Η πόλη ανέδειξε σημαντικούς εκπροσώπους του ορθόδοξου μοναχισμού.

Όπως ο όσιος Δαβίδ (περ. 450-535/41), που λέγεται ότι ασκήτεψε για τρία χρόνια πάνω σε μία αμυγδαλιά.

8

Η γνωστή σήμερα ως «Στοά των Ειδώλων ή των Μαγεμένων ή των Incantadas»¹ αποτελούσε ένα από τα πιο εντυπωσιακά μνημεία της πόλης.

10

Ιδρύθηκε από τον βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο και πήρε το όνομα της συζύγου του και αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η Θεσσαλονίκη, που σύμφωνα με ένα μύθο, έγινε γοργόνα².

Τα Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά Μνημεία Της Θεσσαλονίκης...

Η συμβασιλεύουσα

ΤΙ;

- Η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της βυζαντινής αυτοκρατορίας μετά την Κωνσταντινούπολη.

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Θεσσαλονίκης, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

ΠΟΤΕ;

- 316 π.Χ.: Ίδρυση της πόλης.
- 4ος αι. μ.Χ. – 11ος αι. μ.Χ. και 14ος αι. μ.Χ.: μεγάλη πνευματική και οικονομική ανάπτυξη.

τι λένε οι αριθμοί:

60.000
ΚΑΤΟΙΚΟΙ

περίπου στα τέλη του 18ου αιώνα:
30.000 μουσουλμάνοι, 16.000 Έλληνες
και 12.000 Εβραίοι

10.000
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

περίπου καταστράφηκαν
στην πυρκαγιά του 1917

8.000
ΠΕΡΙΜΕΤΡΟ μ.

είχαν περίπου τα τείχη

200
ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΠΛΟΙΑ

2.000 φορτηγίδες και 12.000 στρατιώτες
ο πολεμικός στόλος που ναυπήγησε
ο Μέγας Κωνσταντίνος στη Θεσσαλονίκη

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

κριτήριο i

Τα ψηφιδωτά της Ροτόντας, του Αγίου Δημητρίου και του Οσίου Δαβίδ (Μονή Λατόμου) αποτελούν αριστουργήματα της παλαιοχριστιανικής τέχνης.

κριτήριο ii

Η επιρροή των ναών της ήταν σημαντική στην ανάπτυξη των μνημειακών τεχνών του βυζαντινού και του σλαβικού κόσμου.

κριτήριο iii

Τα χριστιανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης είναι εξέχοντα παραδείγματα των ποικίλων αρχιτεκτονικών τύπων της βυζαντινής ναοδομίας, από τον 4ο έως τον 15ο αιώνα.

33,9 μ.
ΥΨΟΣ

έχει ο Λευκός Πύργος και 22,7 μ. διάμετρο

24,5 μ.
ΔΙΑΜΕΤΡΟ

έχει η Ροτόντα

1. Άποψη της ρωμαϊκής αγοράς από ψηλά. Διακρίνεται το Ωδείο.

Περιδιαβαίνοντας στη Θεσσαλονίκη...

1 ΚΑΛΩΣΗΡΘΑΤΕ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΙΝΗ ΣΑΒΟΪΑ! ΕΙΜΑΙ Η ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ³.

Η ΠΑΝΣΕΒΑΣΤΗ ΚΥΡΑ ΜΑΣ ΑΝΝΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ ΜΟΥ ΑΝΕΘΕΣΕ ΝΑ ΣΑΣ ΞΕΝΑΓΗΣΩ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ. ΗΡΘΑΤΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΕΠΟΧΗ! ΜΕ ΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑ⁴ ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΑΓΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ.

2

ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ⁵ ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΟΥ ΕΧΕΙ 5 ΤΡΟΥΛΟΥΣ! ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΤΑ ΤΟΥΒΛΑ ΣΤΙΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΖΟΥΝ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ! ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΕΧΕΙ ΕΞΑΙΣΙΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ.

3

ΑΣ ΚΑΤΕΒΟΥΜΕ ΝΟΤΙΑ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΧΑΛΙΚΟΣΤΡΩΤΗ ΛΕΩΦΟΡΟ. ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΜΕ ΤΑ ΚΟΚΚΙΝΑ ΤΟΥΒΛΑ ΤΗΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ, ΓΝΩΣΤΗ ΚΑΙ ΩΣ ΚΟΚΚΙΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ⁶. ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ, ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΟΔΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΟΣΜΗΜΑΤΩΝ.

4

ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΚΑΤΩ, ΑΚΟΜΗ ΜΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΑΣ⁷. ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΜΕ ΠΟΛΥΧΡΩΜΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΚΑΙ ΨΗΛΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥΣ ΚΙΟΝΕΣ ΜΕ ΔΑΝΤΕΛΩΤΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ!

...Με την αρχόντισσα Μαργαρίτα!

9

ΓΥΡΙΖΟΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΙΣΩ ΘΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΟΥΧΟ ΜΑΣ. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΠΟΥ ΜΑΡΤΥΡΗΣΕ Ο ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ¹² ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΜΕΓΑΛΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΥΠΤΗ ΘΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΙΟ ΜΥΡΟ ΠΟΥ ΑΝΑΒΛΥΖΕΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ.

10

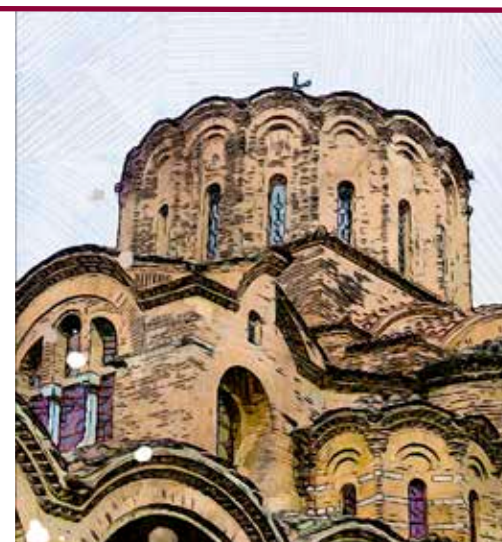
ΩΡΑ ΝΑ ΞΕΚΟΥΡΑΣΤΕΙΤΕ. ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΠΑΝΔΟΧΕΙΟ ΠΟΥ ΜΕΝΕΤΕ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΛΟΥΤΡΑ¹³ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ. ΑΥΡΙΟ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ.

11

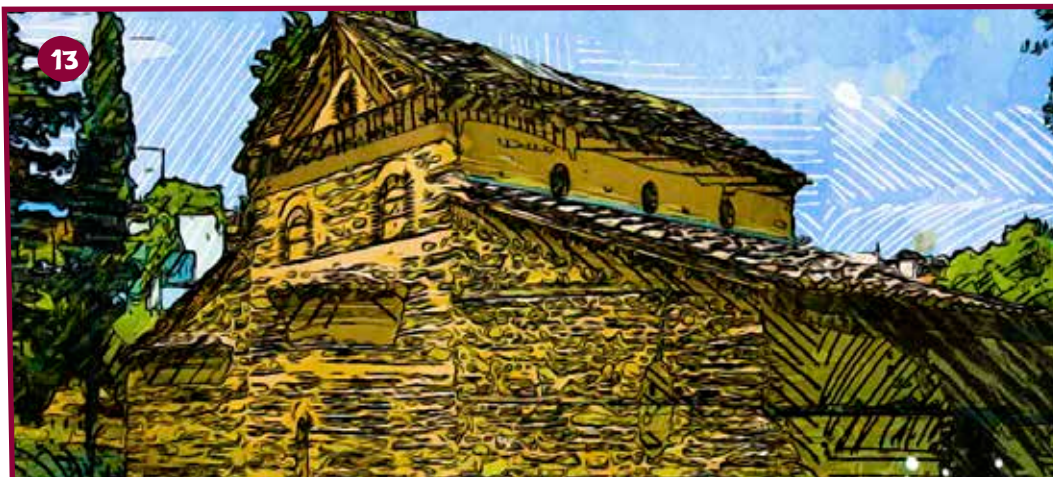

ΚΑΛΗΜΕΡΑ! ΑΝΗΦΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΘΑ ΕΠΙΣΚΕΦΘΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ. ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΗΔΗ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ¹⁴. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΕΧΕΙ ΚΟΜΨΕΣ ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΩΡΑΙΕΣ ΟΨΕΙΣ.

12

ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΠΕΡΑΣΟΥΜΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ¹⁵, ΜΙΑ ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΟΥ ΣΑΣ ΘΥΜΙΖΕΙ ΕΚΕΙΝΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.

13

ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΗ Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΟΡΦΑΝΟΥ¹⁶, ΜΕ ΩΡΑΙΕΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ! ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΠΟΥ Ο ΣΕΡΒΟΣ ΚΡΑΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝ ΜΙΛΟΥΤΙΝ ΠΑΝΤΡΕΥΤΗΚΕ ΤΗ ΣΙΜΩΝΙΔΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ, ΚΟΡΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Β.

14

ΑΣ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΛΑΤΟΜΟΥ¹⁷, ΝΑ ΔΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΑΨΙΔΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΨΗΦΙΔΩΤΟ ΜΕ ΤΗ ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΜΠΡΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ!

15

ΣΕΙΡΑ ΕΧΕΙ Η ΜΟΝΗ ΒΛΑΤΑΔΩΝ¹⁸, ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΔΩΡΟΘΕΟ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟ ΒΛΑΤΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΠΟΥ ΛΕΓΕΤΑΙ ΟΤΙ ΔΙΔΑΞΕ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

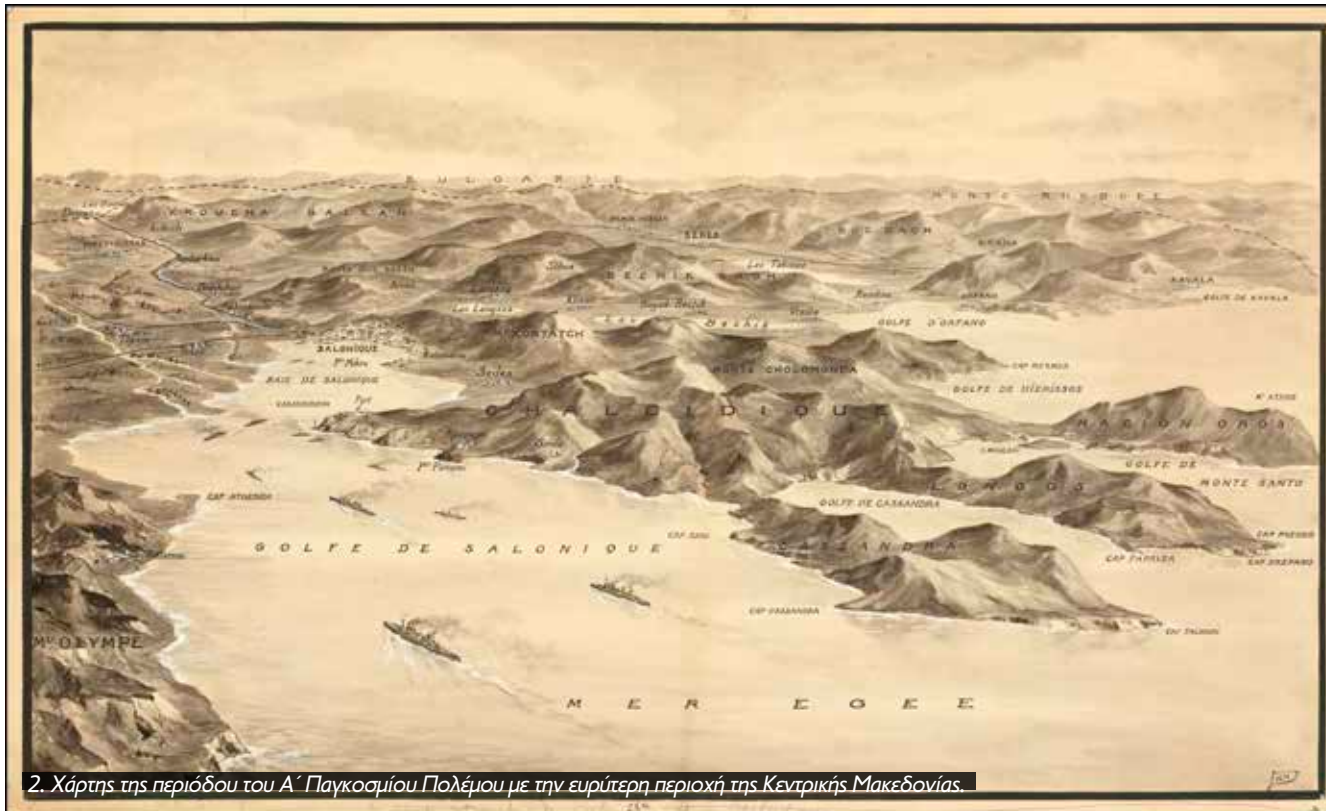
16

ΔΕΙΤΕ ΤΗΝ «ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ»¹⁹! Η ΚΥΡΑ ΜΑΣ ΤΗΝ ΕΦΤΙΑΞΕ. ΑΠΟ ΕΔΩ ΦΤΑΝΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΟΧΥΡΗ ΑΚΡΟΠΟΛΗ, ΩΣΤΕ ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΕΤΕ ΑΠΟ ΨΗΛΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ. ΕΔΩ ΧΑΙΡΕΤΩ! ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΩΝ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ.

Το περιβάλλον...

Η «νύμφη» του Θερμαϊκού

Η Θεσσαλονίκη κτισμένη στον μυχό του Θερμαϊκού, του μεγαλύτερου κόλπου στο Αιγαίο Πέλαγος, ήταν διαχρονικά ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της Μεσογείου. Η στρατηγική και φυσικά προστατευμένη θέση της συντέλεσε αποφασιστικά στην εξέλιξη και ανάπτυξη της πόλης σε ένα από τα πιο δραστήρια εμπορικά και οικονομικά κέντρα των Βαλκανίων. Πέρα από το λιμάνι, οι μεγάλοι οδικοί άξονες που διατρέχουν την ευρύτερη περιοχή της, με κυριότερη την Εγνατία Οδό, την καθιστούν σημαντικό επικοινωνιακό κόμβο μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

2. Χάρτης της περιόδου του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας.

«Αληθινά είναι μεγάλη πόλις η Θεσσαλονίκη. Απλωτή στην ακρογιαλιά ανηφορίζει αμφιθεατρικά και στενεύει και συμμαζώνεται έως ψηλά στην κορφή του βουνού, όπου είναι η ακρόπολη. Από εκεί τείχη κατεβαίνουν, σαν σκέλια ορθάνοιχτα δεξιά και αριστερά, τείχη ψηλά, κοκκινωπά, με χείλη κυματιστά κατά την ανωμαλία της γης, με πολεμίστρες ανοιχτές, με πύργους και πυργάκους από διάστημα σε διάστημα, μισοφαγωμένα εδώ από τον καιρό, πράσινα εκεί από λίγη χλωροσά, σκασμένα αλλού από μια αγριελιά, σφηνωμένη με πείσμα παρέκει σε μία αγριοσυκιά, αντρειωμένη στη ρίζα.»

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Θεσσαλονίκη, 1892, σελ. 62.

3. Το λιμάνι στον Θερμαϊκό κόλπο. Ξεχωρίζει ο Λευκός Πύργος.

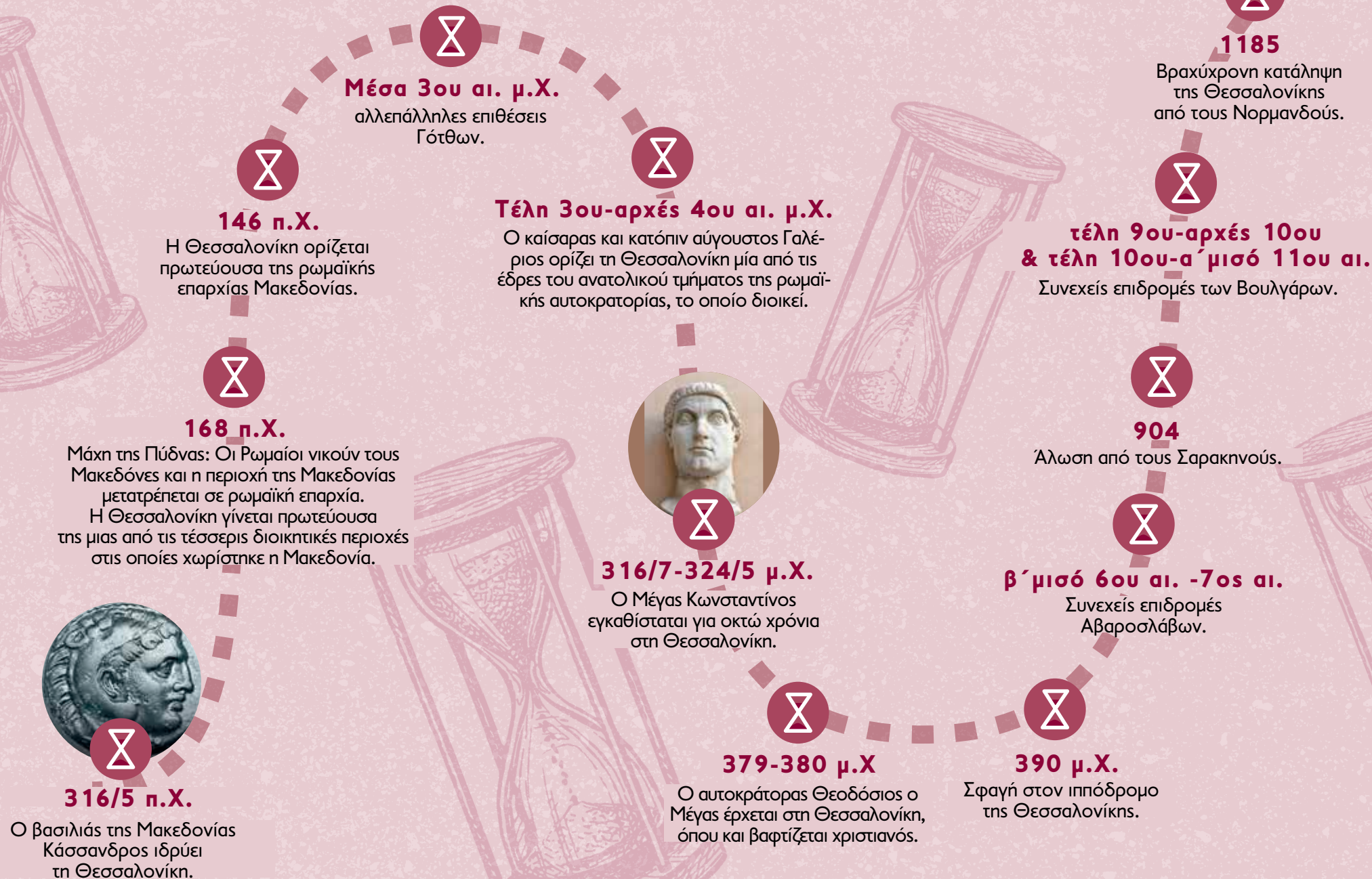
...και το τοπίο

- Η Θεσσαλονίκη είναι μία σύγχρονη μεγαλούπολη, η δεύτερη σε πληθυσμό και έκταση πόλη της χώρας, που συχνά αναφέρεται ως «συμπρωτεύουσα».
- Στα βυζαντινά χρόνια ήταν συχνές οι αναφορές στην ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντός της με το βουνό του Κισσού (Χορτιάτη) στα ανατολικά, τα δάση, το λιμάνι, τις λίμνες Λαγκαδά και Βόλβη, αλλά και τα μεγάλα ποτάμια Αξιό (Βαρδάρης), Λουδία (Μαυρονέρι) και Εχέδωρο (Γαλλικός) που της χάριζαν εύφορη γη και βοσκοτόπια.
- Ο σημερινός πολεοδομικός ιστός του ιστορικού κέντρου και κυρίως της περιοχής της πυρκαϊστού είναι αποτέλεσμα του σχεδιασμού Hebrard, που ακολούθησε την πυρκαγιά του 1917.

Πράσινες λεπτομέρειες

Στο σπάνιας ομορφιάς και σύνθεσης ψηφιδωτό της Μονής Λατόμου (5ος ή 6ος αι. μ.Χ.) ο αγένειος Χριστός εμφανίζεται σε όραμα στον προφήτη Ιεζεκιήλ σε ένα παραδεισένιο τοπίο. Κάτω από τα πόδια του Ιησού υψώνεται το όρος του παραδείσου, απ' όπου εκπορεύεται ο ποταμός του παραδείσου με τη μορφή γενειοφόρου άνδρα. Στα νερά αναπηδούν ψάρια και όλο το τοπίο αποδίδεται με ακρίβεια και αγάπη για τη φύση, ακολουθώντας την παράδοση της αρχαίας τέχνης.

Η Θεσσαλονίκη στον χρόνο

1204-1224

Μετά την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από τις δυνάμεις της Δ' Σταυροφορίας ιδρύεται το *Λατινικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης*.

1224-1246

Ο Θεόδωρος Κομνηνός Δούκας ανακαταλαμβάνει την πόλη και την ορίζει πρωτεύουσα του *Δεσποτάτου της Ηπείρου*.

1246

Η Θεσσαλονίκη καταλαμβάνεται από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Γ' Δούκα Βατάτζη. Το 1261 η πόλη περιέρχεται ξανά στην βυζαντινή αυτοκρατορία.

1387-1403

Πρώτη κατάκτηση από τους Οθωμανούς.

1423-1430

Σύντομη βενετοκρατία.

1430

Κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον σουλτάνο Μουράτ Β'. Η πόλη εντάσσεται στο *μπεηλερμπεηλίκι* (διοικητική περιφέρεια) της Ρούμελης.

αρχές 18ου αι.

«Χρυσός αιώνας» του εμπορίου για την πόλη.

Τέλη 15ου - μέσα 16ου αιώνα

Εγκατάσταση Εβραίων, κυρίως από την ιβηρική και ιταλική χερσόνησο. Αύξηση του πληθυσμού της πόλης.

1912, 26 Οκτωβρίου

Η ελληνικός στρατός απελευθερώνει την πόλη. Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913) η Μακεδονία ενσωματώνεται στο Ελληνικό Βασίλειο.

1915-1918

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος: η Θεσσαλονίκη γίνεται στρατιωτική βάση της Στρατιάς της Ανατολής.

1917, 18 Αυγούστου

Πυρκαγιά Θεσσαλονίκης.

1941-1944

Γερμανική κατοχή και εξόντωση της εβραϊκής κοινότητας της πόλης.

1988

Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημίων Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Μορφές μέσα στους αιώνες

Η Θεσσαλονίκη ήδη από την ίδρυσή της αποτέλεσε διαχρονικά ένα πολιτικό, οικονομικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο, με αποτέλεσμα πολλές επιφανείς προσωπικότητες να συνδεθούν με την ιστορική της πορεία.

ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Ο στρατηγός
Κάσσανδρος

(358/0-297π.Χ.), μετέπειτα βασιλιάς της Μακεδονίας, αντιλήφθηκε την σημασία της περιοχής και ίδρυσε την πόλη ενώνοντας τους υφιστάμενους οικισμούς. Στην πόλη έδωσε το όνομα της γυναίκας του, κόρης του βασιλιά Φιλίππου Β' και ετεροθαλούς αδερφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο στρατηγός
Γάιος Γαλέριος Βαλέριος
Μαξιμιανός Αύγουστος

ήταν συναυτοκράτορας του Διοκλητιανού από το 305 έως το 311 και διοικητής του ανατολικού τμήματος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η Θεσσαλονίκη υπήρξε μια από τις έδρες του, όπου ίδρυσε ανακτορικό συγκρότημα, ιππόδρομο και θριαμβικό τόξο μετά την νίκη του εναντίον των Περσών.

Ο **Μέγας Κωνσταντίνος**

πριν μεταφέρει την έδρα της αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη (324 μ.Χ.), παρέμεινε στη Θεσσαλονίκη (316/7-324/5 μ.Χ.). Μεγάλο έργο του ήταν η κατασκευή του λιμανιού, που συνέβαλε στη μεγάλη ανάπτυξη της πόλης.

Ο αυτοκράτορας,
Θεοδόσιος Α'

τον Μάιο του 390 έδωσε διαταγή να σφαγιαστούν κατά τις αρματοδρομίες στον ιππόδρομο της πόλης 7000 ή 15000 Θεσσαλονικείς ως αντίποινα στην εξέγερση των πολιτών εναντίον των Γότθων μισθοφόρων. Για τη σφαγή αυτή αφορίζεται.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ

Ο Απόστολος των Εθνών Παύλος

επισκέφθηκε την πόλη περί το 50 μ.Χ. Οι δύο επιστολές του «προς Θεσσαλονικείς» αποτελούν θεμελιώδη κείμενα του χριστιανισμού.

Ο άγιος Δημήτριος

αξιωματικός της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας που μαρτύρησε, αφού συνελήφθη κατά τους διωγμούς του Διοκλετιανού το 303 μ.Χ. Τόπος του μαρτυρίου του θεωρείται η κρύπτη του ομώνυμου ναού.

Ο όσιος Δαβίδ

μοναχός που μεσολάβησε, ώστε να μη μεταφερθεί η έδρα του Ιλλυρικού από τη Θεσσαλονίκη στη Νέα Ιουστινιανή γύρω στο 535.

Οι αδελφοί άγιοι Κύριλλος-Κωνσταντίνος και Μεθόδιος

οι «Απόστολοι των Σλάβων», τον 9ο αιώνα εκχριστιάνισαν τους Σλάβους και δημιούργησαν αλφάβητο θέτοντας τις βάσεις για τη σλαβική λογοτεχνία.

ΑΥΤΟΠΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Τρεις τραγικές αλώσεις της Θεσσαλονίκης καταγράφονται μέσα από αυτοβιογραφικές αφηγήσεις.

Ο ιερέας ιστορικός Ιωάννης Καμινιάτης

περιγράφει την πολιορκία και την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Σαρακηνούς το 904.

Ο άγιος Ευστάθιος

αρχιεπίσκοπος της πόλης, διηγείται τις σφαγές και λεπτασίες των Νορμανδών το 1185.

Ο ιερέας Ιωάννης Αναγνώστης

καταγράφει σκηνές φρίκης στους δρόμους, όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν την πόλη στις 29 Μαΐου 1430.

4. Διασταύρωση Εγνατίας και Αγίας Σοφίας» Ν.Γ Πεντζίκης, 1950.

ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

Ο ζωγράφος και λογοτέχνης Ν. Γ. Πεντζίκης (1908-1993)

έγραψε το βιβλίο «Μητέρα Θεσσαλονίκη»

Ο Ντίνος Χριστιανόπουλος (1931-2020)

Έλληνας ποιητής, δοκιμιογράφος και μεταφραστής από τη Θεσσαλονίκη, έγραψε το «Θεσσαλονίκη, ου μ'έθέσπισεν».

Ένα μνημείο γεννιέται

Η πόλη της Θεσσαλονίκης διαθέτει μεγάλο αριθμό μνημείων από την αρχαιότητα μέχρι τις νεότερες περιόδους, που αφηγούνται τη μακρά ιστορία της, καθώς προσαρμόζονται διαρκώς στις ανάγκες των καιρών.

ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

5. Η Θεσσαλονίκη το 1688. Ο. Dapper

Ο Ιταλός έμπορος και αρχαιοδίφης Κυριακός από την Αγκόνα αναφέρει το 1431 ότι η πόλη είναι μεγάλη και ευημερεύουσα.

Ο Οθωμανός περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή περιγράφει τις γειτονιές της Σελανίκ, στα μέσα του 17ου αιώνα: «Έτσι έχουμε μαχαλάδες: Αρμένηδων, Ρω-

μιών, Φράγκων, Σιρφ (Σέρβοι), Βουλγάρων καθώς και το μαχαλά των Λατιν-μιλετί. Όλες οι κατοικίες των απίστων βρίσκονται κάτω από τους μουσουλμανικούς σ' ένα ίσιωμα προς το μέρος της πόλης του τείχους της Καλαμαριάς».

Ο γάλλος έμπορος αρχαιοτήτων Pierre Lucas επισκέφθηκε την πόλη το 1705: «...Από εκεί πήγαμε στην Ροτόντα, έναν πολύ ωραίο ναό....Είναι κτισμένος αποκλειστικά με τούβλα...Διακρίνει κανείς πολλές ωραίες απεικονίσεις από ψηφιδωτά... Λίγο έλειψε να μοιάζει με αυτόν της Ρώμης...»²⁰.

ΓΚΡΕΜΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

6. Η «Χρυσή Πύλη», Εσπρί-Μαρί Κουζινερέ, 1831. Κατεδαφίστηκε το 1874.

Τον Απρίλιο του 1869 ο τούρκος διοικητής Σαμπρί πασάς επέκτεινε την πόλη, κατεδάφισε το παραθαλάσσιο τείχος και κατασκεύασε νέο λιμάνι και νέες υποδομές στην πόλη. Στο ίδιο πνεύμα εξευ-

ρωπαϊσμού της πόλης στα τέλη του 19ου αιώνα κατεδαφίστηκε σταδιακά μεγάλο τμήμα του δυτικού και ανατολικού τείχους.

Στα τέλη του 19ου αιώνα ξεκίνησε η μελέτη των μνημείων της Θεσσαλονίκης από Βρετανούς, Γάλλους και Έλληνες αρχιτέκτονες και ιστορικούς της τέχνης. Ο μελετητής Walter Sykes George, έγραφε το 1909 ότι του συνέστησαν να φοράει, ενώ εργάζεται, δίγλωσση επιγραφή (ελληνικά και τουρκικά) στην οποία θα αναγραφόταν «φιλήσυχος αρχιτέκτονας, μην πυροβολείτε!»

ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη 400.000 στρατιώτες από τους πέντε εθνικούς στρατούς των Συμμαχικών Δυνάμεων της Αντάντ, μετατρέποντάς την σε ένα τεράστιο και πολυεθνικό στρατόπεδο²¹.

Η πόλη μεταμορφώνεται με μια σειρά νέων έργων υποδομής, όπως νοσοκομεία, σιδηρόδρομοι κλπ. Στρατιώτες ζωγραφίζουν και αποτυπώνουν τα μνημεία της πόλης, ενώ ειδικές μονάδες συλλέγουν και καταγράφουν αρχαιότητες.

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Η καταστροφική πυρκαγιά που ξέσπασε στις 18 Αυγούστου 1917, άφησε πάνω από 70.000 άστεγους και προκάλεσε σημαντικές φθορές σε πολλά μνημεία.

Μετά την καταστροφή η Ελληνική Κυβέρνηση ανέθεσε στη Διεθνή Επιτροπή Σχεδιασμού, με επικεφαλής τον γάλλο αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Ερνέστ Εμπράρ, τον ριζικό ανασχεδιασμό της πόλης.

Το όραμά του, που εφαρμόστηκε κατά πολύ με το «Σχέδιο Εμπράρ», ήταν να δημιουργήσει μια μοντέρνα πόλη, χωρίς να αφαιρεθεί ο ιστορικός χαρακτήρας και το πολυπολιτισμικό παρελθόν της: στον πολεοδομικό ιστό της πόλης να εντάσσονται λειτουργικά τα μνημεία όλων των περιόδων, με το λιμάνι να επεκτείνεται στα δυτικά, αφήνοντας το ιστορικό κέντρο να ανοιχτεί στο παραλιακό μέτωπο.

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Μετά την μικρασιατική καταστροφή (1922), στους νέους κατοίκους που ήδη έχει δεχθεί η Θεσσαλονίκη μετά το τέλος των βαλκανικών πολέμων το 1913, έρχεται να προστεθεί το μεγάλο κύμα των προσφύγων κυρίως από την Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

Πολλοί από τους πρόσφυγες βρήκαν αρχικά καταφύγιο στα τείχη και στους ναούς της πόλης, ιδίως στο ναό της Παναγίας Αχειροποιήτου²².

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Η πρώτη μετά την πρώτην

Πριν αναδειχθεί σε «συμπρωτεύουσα» της χώρας, η Θεσσαλονίκη υπήρξε η «συμβασιλεύουσα» της βυζαντινής αυτοκρατορίας: το δεύτερο πιο σημαντικό εμπορικό και οικονομικό κέντρο μετά την Κωνσταντινούπολη, που κατείχε ηγετικό ρόλο στον βαλκανικό χώρο και διαδραμάτισε καίριο ρόλο στις πολιτικές, στρατιωτικές, αλλά και στις πολιτιστικές εξελίξεις του Βυζαντίου.

Στο πέρασμα των αιώνων η πόλη παρέμεινε ένα μεγάλο και αυτόνομο αστικό κέντρο, ένας δραστήριος εμπορικός κόμβος, αλλά και σταυροδρόμι ιδεών και πολιτισμών.

«τά λοιπά τών οίκοδομημάτων...
πάντα τέχνης άρίστης, όμοϋ μέν εις μέγεθος,
όμοϋ δ' είς κάλλος
Καλτσογιάννη κ.α., σελ. 39-40

Μια πόλη κάτω από την πόλη

Ο «θαυμαστός λιμνήν»

Ήδη από τον 4ο αι. μ.Χ. η εμπορική κίνηση στην πόλη ήταν μεγάλη, καθώς έξω από τα τείχη της διέρχονταν μεγάλες οδοί, όπως η Εγνατία, αλλά αυξήθηκε, όταν ο Μέγας Κωνσταντίνος κατασκεύασε μεταξύ 316/7-322 μ.Χ. το τεχνητό τετράγωνο λιμάνι στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης, με οχυρωμένο λιμενοβραχίονα, τρεις πύργους και μία τεράστια ανελκόμενη αλυσίδα που έκλεινε το στόμιό του, έτσι ώστε να προστατεύεται η πόλη, αλλά και τα καράβια να διακινούνται με ασφάλεια εμπορεύματα από ολόκληρη τη Μεσόγειο. Το λιμάνι εξυπηρετούσε τις ανάγκες της πόλης μέχρι και τον 18ο αιώνα, όταν, λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, επιχώθηκε και στη θέση του αναπτύχθηκε η συνοικία Λαδάδικα.

Η Θεσσαλονίκη κατοικείται πάνω από 2300 χρόνια και διασώζει πολλά μνημεία, ειδικά από τον 4ο μ.Χ. έως τον 15ο μ.Χ. αιώνα.

Την εικόνα της βυζαντινής πόλης συμπληρώνουν, πέρα από τα τείχη και τις πολυάριθμες λαμπρές εκκλησίες της, τα κατάλοιπα των δρόμων, των μεγάλων δημοσίων κτηρίων, κατοικιών, εργαστηρίων, καταστημάτων, αλλά και υπόγειων δεξαμενών νερού και δημοσίων λουτρών, που έρχονται στο φως με τις ανασκαφές των τελευταίων χρόνων.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★1

Δημήτριον, τὸν κηδεμόνα
τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πολιοῦχον-
οὗτος δὲ ὁ ὄρκος παρὰ Θεσσαλονικεῦσι
πλέον τῶν ἄλλων ἰσχύει ὀρκων

Η πόλη του «μυροβλήτη»

Ο «σωσίπολις» ἅγιος Δημήτριος προστατεύει με θαυματουργό τρόπο τη Θεσσαλονίκη από επιδρομές, λιμό, επιδημίες και κάθε είδους κίνδυνο και η μορφή του απεικονίζεται σε πολλά έργα μικροτεχνίας, χειρόγραφα, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες.

Η ιστορία της πόλης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη λατρεία του και ο ναός του αναδείχθηκε γρήγορα σε μεγάλο προσκυνηματικό κέντρο της χριστιανοσύνης. Η μυροβλυσία του λειψάνου του θαυματουργού αγίου προσέλκυε πλήθη πιστών που αποζητούσαν θεραπεία με το αγίασμα-μύρο.

9. Ο Λευκός Πύργος.

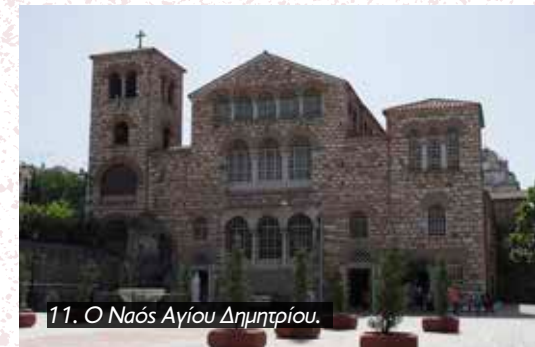
Ισχυρά τείχη

Η αρχική οχύρωση του Κασσάνδρου δέχθηκε συνεχείς μετατροπές και επισκευές μέχρι και τα βυζαντινά χρόνια. Οι οθωμανοί κατακτητές την ενίσχυσαν με μεγάλα έργα, όπως το φρούριο του Επταπύργιου (Γεντί Κουλέ) εντός της ακρόπολης, και ο κυκλικός Πύργος του Αίματος (Κανλί Κουλέ) ή Πύργος των Γενιτσάρων, γνωστός σήμερα ως Λευκός Πύργος²³, το μνημείο-σύμβολο της πόλης.

Σήμερα τα τείχη παραμένουν επιβλητικά, παρόλο που διασώζονται σε μήκος μόλις 4,5 χλμ., περίπου το μισό της αρχικής τους περιμέτρου.

10. Η Κρύπτη της βασιλικής του Αγίου Δημητρίου.

11. Ο Ναός Αγίου Δημητρίου.

Ο Θεσμός αναβίωσε το 1966 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα ως πολιτιστικό φεστιβάλ, με εκθέσεις, θεατρικές, μουσικές, χορευτικές εκδηλώσεις και ποικίλες δράσεις.

Τα Δημήτρια

Τα βυζαντινά χρόνια οι εορτές προς τιμήν του αγίου διαρκούσαν αρκετές μέρες και συνοδεύονταν από εμπορικές πανηγύρεις. Την περίοδο αυτή από τα μέσα του Οκτωβρίου έως τις αρχές του Νοεμβρίου συνέρρεαν στην πόλη προσκυνητές και επισκέπτες από ολόκληρο τον χριστιανικό κόσμο²⁴.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Από τον ρωμαϊκό στον βυζαντινό κόσμο...

Η Θεσσαλονίκη διασώζει πολλά εκκλησιαστικά μνημεία και σε ποικιλία αρχιτεκτονικών τύπων. Από αυτά, οι καλύτερα διατηρημένοι 13 ναοί είναι εγγεγραμμένοι στον κατάλογο της UNESCO. Σε αυτούς διακρίνεται η αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική μετάβαση από την ελληνορωμαϊκή παράδοση στην υπερβατική θρησκευτική τέχνη των πρώτων χριστιανικών αιώνων, η παγίωση της βυζαντινής τέχνης, αλλά και η εξέλιξή της κατά την «παλαιολόγεια αναγέννηση» του 14ου αιώνα.

Η Ροτόντα²⁵, αποτελεί ένα από τα πιο εντυπωσιακά αλλά και αινιγματικά μνημεία της πόλης, που άλλαξε χρήση στο πέρασμα του χρόνου.

Σε έξι μνημεία διατηρούνται εξαιρετικά ψηφιδωτά όλων των ρευμάτων της βυζαντινής τέχνης (4ου-14ου αι.).

12. Άγιος Νικόλαος Ορφανός: Θαύμα Αγίου Νικολάου

Οι παλαιολόγειοι ναοί του 14ου αιώνα διακρίνονται για τις κομψές τους αναλογίες, την πλούσια διαμόρφωση των εξωτερικών όψεων, τα ψηφιδωτά και τις τοιχογραφίες τους.

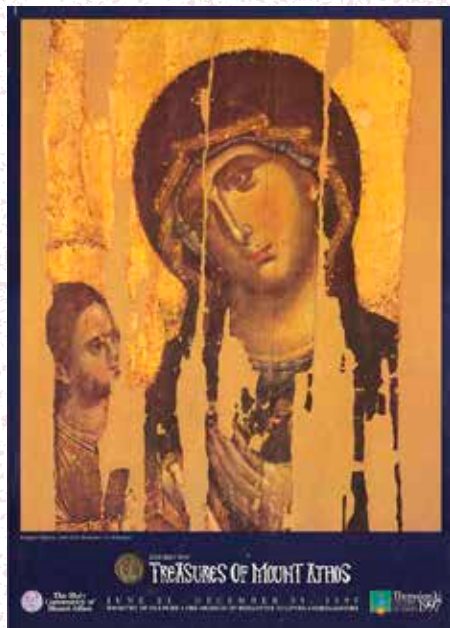

«ή τῶν εἰκόνων ποίησις»

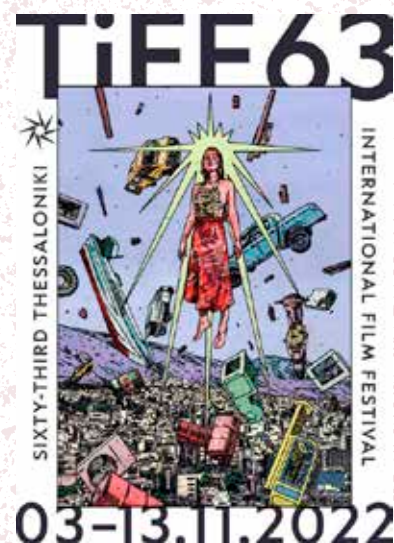
Στη Θεσσαλονίκη δημιουργήθηκε μια τοπική σχολή ζωγραφικής, γνωστή ως «μακεδονική». Από αυτό το μεγάλο κέντρο ζωγραφικής του 13ου και 14ου αιώνα, κατάγονται σπουδαίοι επώνυμοι ζωγράφοι της εποχής, όπως οι αδελφοί Ευτύχιος και Μιχαήλ Αστραπιάς και ο Γεώργιος Καλλέργης που εργάζονται στη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Σερβία.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★ 2

Μια πόλη, πολλά φεστιβάλ

Τα φεστιβάλ έχουν τη δική τους ξεχωριστή θέση στην πολιτιστική ζωή της Θεσσαλονίκης. Αποτελούν δυναμικό εργαλείο για την ανάδειξη κάθε μορφής τέχνης και για τη γνωριμία με τα έργα του σύγχρονου πολιτισμού. Το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου, το παλαιότερο στα Βαλκάνια, αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό γεγονός κάθε Νοέμβριο. Η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ) αποτελεί κορυφαίο θεσμό για την προβολή της ελληνικής οικονομίας και τη σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των λαών. Είναι μια εμπορική έκθεση που λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο στο Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο Θεσσαλονίκης έκτασης 180.000 τ.μ.

Πολιτιστική πρωτεύουσα 1997

Η Θεσσαλονίκη ορίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης»²⁶ για το έτος 1997 και πραγματοποιήθηκαν εκατοντάδες πολιτιστικές εκδηλώσεις, μεταξύ των οποίων η έκθεση «Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους», έκθεση ζωγραφικής με πίνακες του Caravaggio και συναυλία του συγκροτήματος U2.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Φίλιπποι

Ο πρώτος σταθμός του αποστόλου Παύλου στην Ευρώπη και χαρακτηριστικό παράδειγμα πόλης που μετασχηματίστηκε από τους αρχαίους στους βυζαντινούς χρόνους.

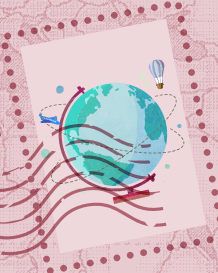

ΕΛΛΑΔΑ

Καστοριά

Μεγάλο εμπορικό και καλλιτεχνικό κέντρο από τον 9ο αι. και μετά. Μια πόλη – μουσείο, που είναι γνωστή ως η «πόλη με τις 300 εκκλησιές».

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΙΤΑΛΙΑ

Πάνθεον

Στο ιστορικό κέντρο της Ρώμης ξεχωρίζει ο μεγάλος κυκλικός ναός (ροτόντα), αφιερωμένος σε όλους τους ρωμαϊκούς θεούς, που χτίστηκε τον 1ο αι. π.Χ., ανακαίνιστηκε τον 2ο αι. μ.Χ. και τον 7ο αι. μ.Χ. μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Κυότο

Η παλαιά πρωτεύουσα της Ιαπωνίας αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό κέντρο και διατηρεί πολλούς βουδιστικούς ναούς, ανακτορικά κτήρια και κήπους χαρακτηριστικούς του ιαπωνικού πολιτισμού.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Ο «Λευκός Πύργος της Βαβέλ»²⁷

Η Θεσσαλονίκη διακρίνεται για τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της και τη διαχρονική ενσωμάτωση των διαφορετικών πολιτισμών που πέρασαν από αυτήν από τον ελλαδικό και μικρασιατικό χώρο, τις Βαλκανικές χώρες και τη Δύση. Στους ρωμαϊκούς χρόνους ζούσαν εδώ και μετανάστες, ιταλικής ή ελληνικής καταγωγής, ενώ υπήρχε και ακμάζουσα εβραϊκή κοινότητα, στην οποία δίδαξε ο απόστολος Παύλος.

Τους βυζαντινούς χρόνους ενισχύεται το πολυπολιτισμικό στοιχείο της πόλης, που αποτελεί πλέον μεγάλο εμπορικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κόμβο.

Κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των Οθωμανών στις συνοικίες των «αμαρτωλών απίστων» κατοικούν Αρμένιοι, Ρωμιοί, Φράγκοι, Σέρβοι, Βούλγαροι και Εβραίοι. Οι τελευταίοι αποτελούν σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, ιδίως από τα τέλη του 15ου αιώνα, όταν ως πρόσφυγες εγκαθίστανται στην πόλη μέχρι την σχεδόν πλήρη εξόντωσή τους κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Βουλγαρική οικογένεια της Θεσσαλονίκης.
Τέλη 19ου αιώνα. Επιστολικό δελτάριο.

Μουσουλμάνος ιεροδιδάσκαλος,
αρχираββίνος της Θεσσαλονίκης
και αστός από την πόλη του Μοναστηρίου.
Τέλη 19ου αιώνα.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

11 ΒΙΩΣΙΜΕΣ
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ >

Κάντε τις πόλεις χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλείς,
διαλλακτικές και βιώσιμες

σημειώσεις

1. Πιθανόν ανήκε σε αυτοκρατορικό συγκρότημα θερμών των αρχών 3ου μ.Χ. Τα οκτώ αγάλματα της κιονοστοιχίας μεταφέρθηκαν το 1864 στο Μουσείο του Λούβρου από τον Εμμανουέλ Μιλλέρ.

2. Σύμφωνα με δημοφιλή μεσαιωνικό μύθο η Θεσσαλονίκη κατά λάθος πέταξε το «αθάνατο νερό» του Αλέξανδρου κι απαρηγόρητη έπεσε στη θάλασσα, όπου μεταμορφώθηκε σε γοργόνα και με αγωνία ρωτά τους ναυτικούς αν ζει ο αδελφός της.

3. Η ξεναγός μας συστήνεται ως αρχόντισσα της αυλής της Άννας Παλαιολογίνας. Η ιστορία μας τοποθετείται κατά το 14ο αιώνα, περίοδο ακμής, κατά την οποία οι συνολικά τρεις -αρχικά ρωμαιοκαθολικές- αυτοκράτειρες από τη Δύση σφράγισαν τη ζωή της Θεσσαλονίκης από το 1303 μέχρι το 1365, καθώς έζησαν αρκετά χρόνια, μέχρι το θάνατό τους, στην πόλη αυτή: πρώτη η Γιολάντα (Ειρήνη) Μομφερρατική, σύζυγος του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου, αργότερα η Μαργαρίτα (Μαρία) της Κιλικίας σύζυγος του Μιχαήλ Θ' Παλαιολόγου και τελευταία η Ιωάννα της Σαβοΐας, γνωστή ως Άννα Παλαιολογίνα, σύζυγος του Ανδρόνικου Γ'.

4. Τα Δημήτρια τελούνταν από 20-27 Οκτωβρίου προς τιμήν του αγίου Δημητρίου και ήταν μία μεγάλη εμποροπανήγυρη με επισκέπτες από όλο το χριστιανικό κόσμο. Βλ. και σελ. 21 και σημ. 24.

5. Πρόκειται για τον σύγχρονο Ναό Αγίων Αποστόλων: Η σημερινή ονομασία δεν είναι η αρχική, αλλά βασίζεται σε προφορική παράδοση του 19ου αιώνα. Ταυτίζεται επίσης με μοναστήρι της Θεοτόκου, ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ήταν αφιερωμένος από κοινού στη Θεοτόκο και στον Χριστό.

6. Παναγία των Χαλκένων: Γνωστή και ως «Κόκκινη Εκκλησιά». Τετρακιόνιος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο και διάδρομο νάρθηκα με δύο τρούλους. Κατά τη βυζαντινή περίοδο πιθανόν να ήταν γνωστός ως η Παναγία των Χαλκοπρατειών. Φέρει κτητορική επιγραφή και το ταφικό μνημείο του κτήτορα. Πριν το 1437 είχε μετατραπεί σε τζαμί, ενώ μετά το 1835 πιθανόν να μετασκευάστηκε σε κατοικία.

7. Βασιλική Παναγίας Αχειροποιήτου: Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με υπερώα (περ. 500 μ.Χ.). Η ονομασία αυτή δεν είναι η αρχική, αλλά καθιερώθηκε κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο. Το 1430 μετατράπηκε στο πρώτο τζαμί της κατακτημένης πόλης και ονομάστηκε «Εσκι Τζαμί» και σώζεται σχετική επιγραφή σε κίονα του περιστώου.

8. Ναός Αγίας Σοφίας: σταυροειδής ναός με τρούλο και νάρθηκα, του 7ου ή 8ου αι. Ήταν η μητρόπολη, η «Μεγάλη Εκκλησία» της πόλης, μέχρι το 1523 που έγινε τζαμί. Τα παλαιότερα ψηφιδωτά στην κάμαρα του ιερού ανήκουν στην περίοδο της εικονομαχίας (8ος αι.), αλλά η σημαντική παράσταση της Ανάληψης στον τρούλο φιλοτεχνήθηκε μετά το τέλος της εικονομαχίας.

9. Μεταμόρφωση του Σωτήρος: εγγεγραμμένος τετράκογχος ναός του 1350. Σώζεται τοιχογραφίες της *παλαιολογείας περιόδου*.

10. Ναός Αγίου Παντελεήμονα: ο ναός ανήκε άλλοτε σε καθολικό μονή και ήταν χωροθετημένος ανάμεσα σε εργαστήρια. Η σημερινή αφιέρωση στον άγιο Παντελεήμονα δεν αποτελεί την αρχική, ενώ διατυπώνονται διάφορες απόψεις για την ταύτιση του μνημείου. Σύμφωνα με την παλαιότερη άποψη ταυτίζεται με τη μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου, γνωστής και ως «μονή του κυρ-Ισαάκ», από το όνομα του ιδρυτή της, του πρώην μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου που έγινε μοναχός. Τελευταία ταυτίζεται και με το καθολικό της μονής Παντοδυνάμου.

11. Ροτόντα - Ναός Αγίου Γεωργίου: Περίκεντρο θολωτό κτήριο με χαρακτηριστικά τυπικά των επινίκων μνημείων - μαυσαλίων της κωνσταντινέας δυναστείας. Σύμφωνα με νεότερες έρευνες ιδρύθηκε μεταξύ 316/7-324/5 κατά την παραμονή του Μ. Κωνσταντίνου στην πόλη. Από τον αρχικό διάκοσμο διατηρούνται αριστουργηματικά εντοίχια ψηφιδωτά. Μετατράπηκε σε ναό και διακοσμήθηκε με ψηφιδωτά μεταξύ των τελών του 4ου αιώνα και του 6ου αι. μ.Χ. Πολλές οι προτάσεις για την ταύτιση

του ναού. Επικρατέστερη η ταύτιση με τον ναό των Ασωμάτων ή του Αγγέλου, όπως αναφέρεται σε έγγραφο του 16ου αιώνα. Αργότερα μετατράπηκε σε τζαμί και με την απελευθέρωση της πόλης έγινε ναός του Αγίου Γεωργίου. Κατόπιν στέγασε το Μακεδονικό Μουσείο και αργότερα συλλογή γλυπτών. Σήμερα είναι επισκέψιμο μνημείο.

12. Ναός Αγίου Δημητρίου και παρεκκλήσιο του Αγίου Ευθυμίου.: Πεντάκλιτη βασιλική με εγκάρσιο κλίτος των αρχών του 5ου αι. στην οποία ενσωματώθηκαν τμήματα παλαιότερου κτηρίου που χτίστηκε στη θέση που μαρτύρησε και ετάφη ο πολιούχος της Θεσσαλονίκης άγιος Δημήτριος. Η βασιλική υπέστη μερική φθορά από πυρκαγιά το 620 και ανακαινίστηκε. Κάτω από τη βασιλική διατηρείται υπόγειο σήμερα κτίσμα, η λεγόμενη κρύπτη, όπου κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο συνέρρεαν οι προσκυντές για να αντλήσουν από την υπάρχουσα έως σήμερα *φιάλη* μύρο, το οποίο μετέφεραν σε πολύτιμο «κουτούβια», δηλ. μυροδοχεία. Μετατράπηκε σε «Κασμιέ Τζαμί» το 1493. Υπέστη σημαντικές καταστροφές στην πυρκαγιά του 1917.

13. Λουτρό: πρόκειται για το μοναδικό σωζόμενο λουτρό της Θεσσαλονίκης, αν και το 14ο αιώνα υπήρχαν πολλά λουτρά στην πόλη. Διαθέτει τριμερή διάταξη με προθάλαμο-αποδυτήριο, δύο διμερείς υπόκαυστους χώρους, τον μέσο οίκον ή κλιμαροψύχιον και τον θερμόν, εσώατον, ενδότερον θόλον ή θερμολουτήριο και υδατοδεξαμενή. Χρονολογείται στο β' μισό του 12ου -αρχές 13ου αιώνα.

14. Ναός Αγίας Αικατερίνης: ο ναός θεωρείται καθολικό μονής, αλλά δε διασώζει την αρχική του αφιέρωση. Χτίστηκε γύρω στο 1320 και μετατράπηκε στο «Γιακούη Πασά Τζαμί». Μετά την απελευθέρωση αφιερώθηκε στην Αγία Αικατερίνη. Έχει ερμηνευθεί ως καθολικό της μονής του Χριστού Παντοδυνάμου, ή της μονής Φιλοκάλλη, ή ακόμη και ως ναός συσχετιζόμενος με το ιαματικό προσκύνημα του οσίου Νικοδήμου.

15. Προφήτης Ηλίας: ο ναός αποτελούσε καθολικό μεγάλης μονής της Άνω Πόλης, αλλά δεν είναι γνωστό με ποια μονή ταυτίζεται. Χτισμένος στο λεγόμενο «αθωνικό» τύπο, που εμφανίζεται για πρώτη φορά εκτός Άθω εδώ. Η μέχρι πρόσφατα επικρατούσα άποψη ότι είναι το καθολικό της Νέας Μονής αποδείχθηκε λανθασμένη, ενώ εξετάζεται η υπόθεση ότι ήταν καθολικό της μονής Ακανίου ή της μονής Αγίων Αναργύρων. Κατά την οθωμανική περίοδο ονομαζόταν «Σεραιλί Τζαμί» (τζαμί του παλατιού), λόγω παράδοσης για ύπαρξη βυζαντινού παλατιού στην περιοχή.

16. Μονή Αγίου Νικολάου Ορφανού: τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική που μετασκευάστηκε σε μονόχωρο ναό με περίστωο. Η ίδρυση του ναού κατ' άλλους τοποθετείται στον 12ο αι, κατ' άλλους στα τέλη του 13ου ή αρχές 14ου αι. Η ίδρυση ή η ανακατασκευή του ναού συνδέεται κατά μια άποψη, όχι γενικώς δεκτή, με τον Κράλη Στέφανο Β' Μιλούτιν (1282-1321). Κατά την οθωμανική περίοδο εξακολούθησε να λειτουργεί ως εκκλησία.

17. Μονή Λατόμου (Οσίου Δαβίδ): η μονή οφείλει το όνομά της στα λατομεία της περιοχής. Στο εξαιρετικό ψηφιδωτό στην κόγχη του καθολικού απεικονίζεται ο αγένειος Χριστός σε δόξα, μέσα σε παραδείσιο τοπίο. Το ψηφιδωτό χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αιώνα και πιθανολογείται ότι απεικονίζει την εμφάνιση του Ιησού στους προφήτες Ιεζεκιήλ και Αββακούμ. Επιγραφή αναφέρει ότι τα ψηφιδωτά φιλοτεχνήθηκαν με χορηγία ανώνυμης γυναίκας. Λέγεται ότι ήταν η Θεοδώρα, θετή κόρη του αυτοκράτορα Μαξιμιλιανού, που ίδρυσε κρυφά το ναό, δίδην ως λουτρό, όταν έγινε χριστιανή και κάλυψε το ψηφιδωτό με δέρμα βοδιού και κονίαμα για να μην φαίνεται, αλλά θεωρείται πιθανότερο ότι το ψηφιδωτό καλύφθηκε και αποκρύφθηκε τον 8ο αιώνα (Εικονομαχία). Αποκαλύφθηκε μετά από σεισμό σε έναν μοναχό. Η μονή αφιερώθηκε στον όσιο Δαβίδ τον 20ο αιώνα.

18. Μονή Βλατάδων: ιδρύθηκε το 1360 από τους αδερφούς Βλατή: τον Δωρόθεο, μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1351-1371) και τον Μάρκο, οι οποίοι ήταν μαθητές του Γρηγορίου Παλαμά. Συνέχισε να λειτουργεί ως μονή και κατά την οθωμανική περίοδο, αλλά και αδιάκοπα μέχρι σήμερα! Το καθολικό της μονής είναι χτισμένο σε

μία παραλλαγή του τύπου του σταυροειδούς ναού με περίστωο. Είχε σημαντικό ρόλο στην υδροδότηση της πόλης, καθώς κλειστοί και ανοικτοί αγωγοί έφερναν νερό από πηγές του Χορτιάτη. Τρεις από τις δεξαμενές (κινεστέρνες) σώζονται και σήμερα.

19. Τα τείχη της πόλης διατηρούν ίχνη από την ελληνιστική και ρωμαϊκή οχύρωση, τους βυζαντινούς χρόνους και τις οθωμανικές προσθήκες. Το τραπεζοσχημο τείχος περιέκλειε την πόλη και στα οθωμανικά χρόνια σχηματίστηκε στο βόρειο άκρο του περιβόλου το ισχυρό Φρούριο του Επταπυργίου. Η πόλη διακρίνεται στην κάτω πόλη και στην άνω πόλη και την ακρόπολη. Στο «διάμεσο τείχος» μεταξύ Άνω Πόλης και Ακρόπολης βρίσκεται η «Πύλη της Άννας Παλαιολογίνας», δηλαδή της αυτοκράτειρας που μερίμνησε για την επιδιόρθωση των τειχών στα μέσα του 14ου αιώνα. Την πόλη έεμενε οριζόντια η Λεωφόρος ή Μέση Οδός (σημερινή Εγνατία), που ξεκινούσε από τη Χρυσή Πύλη και κατέληγε στην Κασσανδρεωτική Πύλη. Στα δυτικά τείχη ανοίγονταν δύο πύλες: η Χρυσή Πύλη και η Ληταία Πύλη που πλέον έχουν καταστραφεί. Στα ανατολικά τείχη: η Κασσανδρεωτική Πύλη, η Νέα Χρυσή Πύλη, η Πύλη των Ασωμάτων και η Πύλη Ρώμα.

20. Αλ. Χ. Γρηγορίου, Ε.Α. Χεκίμογλου, *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών (1430-1930), Επιλογές κειμένων και μαρτυριών*, Αθήνα 2008, ιδίως σελ. 54-55, 58-59 και 208-209.

21. Το 1915 ο ποιητής Ναπολέων Λαπαθιώτης, στην ημιτελή αυτοβιογραφία του *Η ζωή μου*, αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Και το πρωί που μπήκαμε μες στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, τη θάλα αλλόκοτο και αδέχαστο! Όλων των τύπων και όλων των τόπων οι στολές, σ' ένα μπερδέμα μεγάλο και απερίγραπτο. Αεροπλάνα, μινιαρέδες, εβραϊόκοσμος, χρυσά γαλόνια και φτερά των βερσαλιέρων, Άγγλοι, Σκωτσέζοι, Γάλλοι, Ιταλοί, Ρώσοι ναύτες και Σενεγαλέζοι, σαρίκια φέσια, δίκωχα, ηληθία-όλες οι φυλές και όλα τα ρούχα σ' ένα συνονθύλευμα πολύχρωμο, φαντασμαγορικό, οπερέ-τας και βαβυλωνίας...Τέτοια ήταν η Θεσσαλονίκη την αξέχαστη κι αλήθεια μνημειώδη, ιστορική εκείνη εποχή!...»*

22. Ο ίδιος ναός είχε στεγάσει παλαιότερα σέρβους πρόσφυγες πολέμου (1916), Έλληνες από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, λόγω της βουλγαρικής κατοχής, και πυροληπθέντες του 1917. Βλ. σχετική συνέντευξη του Σάκη Σερέφας στις 13/08/2021 <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/sakis-serefas-den-einai-paidototroi-oi-poleis-ntamaria-einai-ntamaria-zosas-mnimis>. Με τα λόγια του Θεσσαλονικιού συγγραφέα Σάκη Σερέφα «*Έχουμε μαρτυρίες για το πώς ο χώρος μύριζε τηγανητό κρεμμυδί και τηγανητή ντομάτα, Μικρασιάτες γαρ. Άλλοι είχανε στήσει πάγκο μέσα στον ναό και πουλάγανε ζαρζαβιάτα. Ένας πλήρης μικρόκοσμος δηλαδή.*

23. Λευκός Πύργος: η σημερινή μορφή του πύργου είναι του 15ου αιώνα και αντικατέστησε τη βυζαντινή οχύρωση του 12ου αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε ως κατάλυμα της φρουράς Γενιτσάρων και ως φυλακή θανατοποινιτών. Σήμερα θεωρείται σύμβολο της Θεσσαλονίκης και λειτουργεί σε αυτό μουσείο της πόλης. Έχει 6 ορόφους, 34 μέτρα ύψος και 70 μέτρα περίμετρο.

24. Κάθε είδους εμπόρευμα ήταν διαθέσιμο στην εμποροπανήγυρη, που απλωνόταν στην πεδιάδα εκτός των δυτικών τειχών: νήματα, υφάσματα, σκεύη και έπιπλα, οικιακό εξοπλισμό, ακόμη και ζώα (βοοειδή, πρόβατα και κοίρους). Αναλυτική περιγραφή σώζεται στο έργο «*Τιμαρίων*», ανώνυμου συγγραφέα του 12ου αιώνα.

25. Για τη Ροτόντα βλ. σημ. 11.

26. Ο θεσμός ξεκίνησε το 1985 με πρωτοβουλία της Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, με σκοπό την επίδειξη της πολιτιστικής ζωής μιας ευρωπαϊκής πόλης που επιλέγεται κάθε έτος.

27. Με τα λόγια του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, βλ. στο Σάκης Σερέφας, *Δεν υπήρξαν ήρωες εδώ... Λογοτεχνικά κείμενα και μαρτυρίες*, 2015. Θέμα: Η Θεσσαλονίκη στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

βιβλιογραφία

Βασιλειάδου Στ.Δ., *Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονα στη Θεσσαλονίκη: Αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτός διάκοσμος* [ιδ. διατρ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας], 2 τόμ., Θεσσαλονίκη 2021.

Βελέντς Γ.Μ., *Μεσοβυζαντινή ναοδομία στη Θεσσαλονίκη, μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη, Ακαδημία Αθηνών*, 5 Μαρτίου 2002, Αθήνα 2003.

Γρηγορίου Α.Χ.–Ευ.Α. Χεκίμογλου, *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών, 1430-1930: Επιλογές κειμένων και μαρτυριών*, Αθήνα 2008.

Δεληκάρη Α.–αρχιμ. Αμβρόσιος Σταμπλιάκας (επιμ.), *Θεσσαλονίκη: Λίκνο πολιτισμού. 1150 έτη από την κοίμηση του αγίου Κυρίλλου, 1ο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 6-7 Μαΐου 2019*, Θεσσαλονίκη 2021.

Δημητριάδης Β., *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, 1430-1912*, Θεσσαλονίκη 1983 (1η έκδ.).

Η Θεσσαλονίκη και ο ευρύτερος χώρος: Παρελθόν–παρόν–μέλλον. Πανελλήνιο συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 28 Φεβρουαρίου–2 Μαρτίου 2003, Θεσσαλονίκη 2005.

Καζαμία–Τσέρνου Μ.Ι., *Μνημειακή τοπογραφία της χριστιανικής Θεσσαλονίκης: Οι ναοί, 4ος-8ος αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2009.

Καλτσογιάννη Ε.–Σ. Κοτζάμπαση–Η. Παρασκευοπούλου, *Η Θεσσαλονίκη στη βυζαντινή λογοτεχνία: Ρητορικά και αγιολογικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 2002.

Καραδήμου–Γερόλυμπος Α., *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917: Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολιορκίας*, Θεσσαλονίκη 1995.

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ., *Ναός του Σωτήρος Χριστού, Θεσσαλονίκη/The church of Christ the Saviour, Thessaloniki*, Αθήνα 2008.

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ.–Α. Τούρτα, *Περίπατοι στη βυζαντινή Θεσσαλονίκη*, Αθήνα 1997 (έκδ. και σε άλλες γλώσσες).

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ.–Χρ. Μαυροπούλου–Τσιούμη–Χ. Μπακιρτζής, *Ψηφιδωτά της Θεσσαλονίκης, 4ος–14ος αιώνας*, Αθήνα 2012 (και σε αγγλ. έκδ.).

Μάστορα Π., «Το ψηφιδωτό της Μονής Λατόμου και η Δίηγησις του Ιγνατίου», *Εικονοστάσιον* 5 (2014), 36-72.

Μαυροπούλου–Τσιούμη, *Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1992 (και σε αγγλ. έκδ.).

Μαυροπούλου–Τσιούμη, *Αγία Σοφία: Ο μεγάλος ναός της Θεσσαλονίκης*, Αθήνα 2014.

Μπακιρτζής Χ.–Π. Μάστορα, *Ροτόντα Θεσσαλονίκης: Το Μαυσωλείο του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ο ναός των Αγίων Ασωμάτων*, Αθήνα 2021.

Παϊσίδου Μ., «Το δέκατο έκτο μνημείο Unesco για τη Θεσσαλονίκη ή...», *Ανάσκαμμα* 6 (2013), 147-153.

Ράπτης Κ.Θ., *Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης: Αρχιτεκτονική και γλυπτός διάκοσμος* [ιδ. διατρ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας], 3 τόμ., Θεσσαλονίκη 2016.

Ρεβυθιάδου Φ.–Κ.Θ. Ράπτης, *Αποκατάσταση – Στερέωση του βυζαντινού λουτρού στη Θεσσαλονίκη/Restoration – Consolidation of the Byzantine Bath in Thessaloniki*, Θεσσαλονίκη 2014.

Τσανανιά Αι. (κείμ.), *Ωρες Βυζαντίου: Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο, Επαπύργιο: Η Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2001 - Ιανουάριος 2002* (κατ. έκθ), Αθήνα 2001.

Τσιγαρίδης Ευ.Ν., *Θεσσαλονίκη: Η βυζαντινή ζωγραφική σε ναούς της πόλεως (9ος-15ος αιώνας)*, Αθήνα 2021.

Φουντούλης Ι.–Γ. Γκαβαρδίνας (επιμ.), *Χριστιανική Θεσσαλονίκη, ΛΘ΄-Μ΄ Δημήτρια, Πρακτικά ΙΗ΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου: Εκκλησιαστικοί συγγραφείς Θεσσαλονίκης, Ιερά Μονή Βλατάδων, 4-6 Νοεμβρίου 2004 - Πρακτικά ΙΘ΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου: Θεσσαλονίκη και η κερσόνησος του Αΐμου, Ιερά Μονή Βλατάδων, 3-5 Νοεμβρίου 2005*, Θεσσαλονίκη 2011.

Eastmond Α.–Μ. Hatzaki (επιμ.), *The Mosaics of Thessaloniki revisited: Papers from the 2014 Symposium at the Courtauld Institute of Art*, Αθήνα 2017.

Torp H., *La rotonde Palatine à Thessalonique: architecture et mosaïques*, 2 τόμ., Αθήνα 2018.

Tourta Α., «Thessalonike», στο J. Albani - E. Chalkia (επιμ.), *Heaven and Earth: Cities and Countryside in Byzantine Greece*, Αθήνα 2013, 74-93.

Πηγές στο διαδίκτυο

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2530.jsp?obj_id=1812

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=9141

<https://whc.unesco.org/en/list/456>

Δήμος Θεσσαλονίκης, Επισκέπτης (με χάρτη μνημείων)/City of Thessaloniki, Visitor: <https://thessaloniki.gr/episkeptis/>

Δήμος Θεσσαλονίκης–Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Περίπατοι κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη/Heritage Walks in Thessaloniki: chrome-extension://efaidnbmninnnibpcajpcglclefindmkaj/https://thessaloniki.gr/wp-content/uploads/2017/06/Thessalonikigr_eng.pdf

Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου/Exploring the Byzantine World: <http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=stops&lang=gr&id=5>

Ιερά Μονή Βλατάδων: <http://www.pipm.gr/el/node/925>

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού: <https://www.mbp.gr/>

ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης, Δραστηριότητες: <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/drastiriotes.aspx?IID=1688>

ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης, Γαλεριανό Συγκρότημα: <http://galeriupalace.culture.gr/eforeia-arxaiotiton-thes/>

Υπουργείο Πολιτισμού, Διεύθυνση Μουσείων–Τμήμα Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας, Η πολιορκία εξέλιξη της Θεσσαλονίκης: chrome-extension://efaidnbmninnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://blogs.sch.gr/2gymorai/files/2016/02/PoleodimikiEkseliksiThessalonikis.pdf>

Google Arts & Culture, Thessaloniki: An Open Museum of Early Christian and Byzantine Art, Greece: <https://artsandculture.google.com/story/kAXBXKPu46LA#VISITTHESSALONIKI, Τέχνη & Πολιτισμός: https://thessaloniki.travel/el/exerevrontas-tin-poli/techni-politismos/>

προέλευση εικόνων

Εξώφ.: ΥΠΠΟΑ

1. ΥΠΠΟΑ

2. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hand-drawn_bird%27s_eye_view_of_the_Gulf_of_Thessaloniki_in_World_War_I.jpg

3. ΥΠΠΟΑ

4. <http://pentzikis.ekebi.gr/images/erga/2b.jpg> ΥΠΠΟΑ

5. <https://el.travelogues.gr/item.php?view=52396>

6. ΥΠΠΟΑ

7. <https://el.travelogues.gr/item.php?view=524002>

8. ΥΠΠΟΑ

9. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sv.Dimitar.Boboshevo.1.JPG>

10. ΥΠΠΟΑ

11. ΥΠΠΟΑ

12. ΥΠΠΟΑ

VIDEO LINKS

<https://www.elculture.gr/blog/movie/thessalonikh-1917-h-fotia-pou-gennhse-mia-polih/>

<https://www.news247.gr/afieromata/100-chronia-apo-tin-pyrkagia-poy-syglonise-ti-thessaloniki.6504481.html>

<https://www.eaps.gr/wp-content/uploads/2017/10/2017-10-02-SALONICA.pdf>

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία unesco

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
**Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ISBN XXX-XXX-XXX-X